

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E NAZİLLİ KAZASI

Dr. Öğretim Üyesi Saadet TEKİN
Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

GİRİŞ

Nazilli oldukça eski bir yerleşim yeridir. Şehirlerin; biri belgelere dayalı olarak tarihçiler tarafından yazılan tarihi diğeri de halk tarafından nesiller boyu aktarılan efsanelere dayalı bir tarihi vardır. Nazilli ile ilgili de birçok görüş ileri sürülmüştür. Yunan tarihçi Strabon, Büyük Menderes ırmağının sağ yakasında Nazi diye bir sitenin Trakya'dan gelen göçmenler tarafından kurulduğunu ve zaman içerisinde de bu ismin Naz-ili adını aldığını belirtirken, başka bir tarihçi Hammer ise Bazarköy'ün (Pazarköy) sonradan Nazilli adını aldığından söz etmektedir. Bir başka görüşe göre ise 12. yüzyılda Büyük Menderes vadisine gelen Türk boylarının bölgedeki Bizans hâkimiyetine son verdikleri ve o dönemde bu bölgeye gelen boylarının içinde Nazlu adını taşıyan bir oymağın olduğu ve bu çevreye yerleşerek ilk kurdukları köye de Nazlu adını verdiklerinden bahsedilmektedir. Bu köy 12. Yüzyılın sonlarında doğru bugünkü Nazilli kazasının 5 km. kuzeyinde kurulmuştur.

Nazilli'nin Aydınoğulları döneminde kurulduğu ve bu ismi sonradan aldığı yönünde de görüşler ileri sürülmektedir. Yine başka bir görüşe göre ise, Selçuklular döneminde ekonomik yönden önemli bir bölgeye üst olarak kurulduğu yönündedir (Dikmen 1952: 2-4).

Kentin adı ile ilgili birçok görüş ileri sürülürken halk, sonu hazin biten bir aşk hikâyesi üzerinden şehirlerini adlandırmışlardır. Yaşadıkları şehrin adını sevgiye bağlamak istemişlerdir (Nazilli Belediyesi 1980: 11).

Anlaşılabacağı üzere Nazilli Türklerin eline geçtikten sonra bu isimle anılmıştır. Amacımız Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e kadar geçen süreçte Nazilli kazasını, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan değerlendirmektir.

Nazilli'nin Kuruluşu

İlk uygarlıklar ırmak boylarında doğmuştur. Büyük Menderes havzası da bereketli topraklarıyla insanoğlunun yerleşik yaşam için tercih ettiği yerlerdendir. Nazilli'nin de bu coğrafyada yer alması, verimli topraklar ve önemli ticaret yolları üzerinde kurulmuş olması, şehrin kısa zamanda büyüyüp gelişmesine olanak sağlamıştır (Genç 1992: 9). Bölgede yapılan arkeolojik araştırmalara göre Nazilli çevresinde ilk yerleşim yerinin Mastaura olduğu ve buranın da Lidyalılar tarafından kurduğu anlaşılmaktadır. M.Ö. 546'da Lidyalıları yenen Persler bölgeye sahip olmuşlardır. İlerleyen dönemde Asya seferine çıkan Büyük İskender M.Ö. 334'te bu bölgeyi Makedonya topraklarına katmıştır. Makedonlardan sonra Nazilli ve çevresi Selövitlerin eline geçmiş olup, onları Romalılar izlemiştir. Roma imparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra ise bölge Bizans toprağı olarak kalmıştır. Burada Bizans dönemine ait duvar kalıntıları ile köylülerin ifadesine göre Bizans dönemine ait bir kilisenin camiye dönüştürüldüğü ve avlusunda Bizans döneminden kalma kemerli bir haç duvar olduğu belirtilmiştir (Tarım, Endüstri, Ticaret Magazini 1949: 6). Ayrıca Büyük Menderes "Moender" havzası ile Küçük Menderes "Kayister" havzasının en uygun geçit noktasında kurulan bu kasabanın Bizans döneminde piskoposluk mahalli olduğu anlaşılmaktadır (Ressamoğlu 1952: 90).

1308 tarihli Aydın Salnamesinde de Nazilli'nin kuruluşu hakkında geniş bir bilgi verilmektedir (Aydın Salnamesi 1308: 852-853). Şehrin çevresinde birçok tarihi kalıntıya rastlanılmaktadır. Nyssa, Ramitah,

Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen kuruluşlarla şehir her geçen gün gelişmiş ve zenginleşmiştir. Bugün de son derece modern bir şehir olarak varlığını sürdürmektedir.

SONUÇ

Bir Pazar yerinden, Cumhuriyet döneminin gelişmiş ve büyük bir ilçesi haline gelen Nazilli kazası farklı yönleriyle ele alınmıştır. Tanzimat'la başlayan ve 1930'lu yıllara kadar büyük dönüşümlerin yaşandığı bu süreçte oluşan köklü değişimler Nazilli ölçeğinde incelenmiştir.

Tanzimat'la birlikte idari, siyasi, ekonomik, askeri ve benzeri alanlarda başlayan yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda Nazilli'de de merkezi yönetimin kendi gücünü hissettirmesi, merkeze bağlı yöneticilerin atanması, belediye, mahkeme vb. yeni kurumlarla kendini göstermiş ve yeni oluşan bürokratik sistem, hükümet konağı, hapishane, postane gibi yapıları beraberinde getirmiştir. Ayrıca bu dönem, emperyalist devletlerin Osmanlı topraklarına el attığı ve özellikle Batı Anadolu'ya yöneldikleri bir dönemdir. Bu amaçla yaptırılan demiryolunun Nazilli'ye ulaşması şehrin çehresini değiştirmiştir.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan I. Dünya Savaşı ve sonrası yaşananlar, 15 Mayıs İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ile başlayan süreç, işgalin Nazilli'ye kadar ulaşması binaen, Nazilli'de işgal edilen diğer şehirlerde olduğu gibi üzerine düşeni yapmıştır. Hatta Aydın'ın ikinci kez işgalinden sonra Nazilli cephesi açılmıştır. Nazilli Heyet-i Milliye'nin kurulması, işgale karşı silahlı direniş kararı alınması, Nazilli kongrelerinin toplanması ve bu kongrelerin Anadolu'daki hareketi tanınması Milli Mücadelede Nazilli'nin önemini arttırmıştır. 5 Eylül'de de düşman işgalinden kurtulan Nazilli başka bir mücadelenin içine girmiştir. Yerle bir olmuş şehrin yeniden imar edilmesi ve modernleştirilmesi mücadelesi başlamıştır. Nazilli bu mücadeleden de başarı ile çıkmış Cumhuriyet yönetiminin ölçeğinde yaptığı köklü değişiklik ve yatırımlardan yeterince nasiplenmiştir. Bugün de Nazilli ekonomik, sosyal, kültürel ve nüfus bakımından ülkemizin en gelişmiş ilçelerinin başında gelir.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

- BOA. ML. VRD. T.M.T. No:2410.
BOA. ML. VRD. T.M.T. No:2431.
BOA. ML. VRD. T.M.T. No:2413.
BOA. ML. VRD. T.M.T. No:2427.
BOA. Cevdet Dâhiliye, Sıra No: 666, Tarih: 1264.
BOA. İrade Dâhiliye, Vesika No. 2, Tarih 1318, B.5.
BOA. İrade Dâhiliye, Vesika No. 46, Tarih 1317, C. 28.
BOA. DH. MUİ. No:54-1/12, Tarih.1327, Z.30
BOA. DH. ŞFR. No. 108/9, Tarih.1338.C.12.
BOA. Yıldız Tasnifi Sadaret Resmi Maruzat Evrakı, 49/5, BOA., Nafia İradeleri, No.12,25, Ş.1310.
BOA. DH. İD. Dosya No:54/1, Gömlek No:44.
BOA. DH. ŞFR. No.101, Belge No.73.
BOA. DH. KMS. Dosya No.54-1, No.11.
BOA. Aydın Gelen Defteri, No.107, s.819.

ATASE Arşiv Belgeleri

- ATASE Bşk. Arşivi, A: 1-1, D.74-49, F.83.
ATASE Bşk. Arşivi, A.7-3446, D.1, F.164.
ATASE Bşk. Arşivi, A:7/3446, D.(1)-6, F.122.

Cumhuriyet Arşivi Belgeleri

- Cumhuriyet Arşivi Bakanlar Kurulu Kararları Katoluğu DosyaNo:2/101.
Cumhuriyet Arşivi Bakanlar Kurulu Kararları Katoluğu DosyaNo:2/2279.

İller İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivi

Nazilli Kazası Merkez Nahiyesi, s.26, 26 Nolu Cetvel.

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Anadolu

Ahenk

Demokrat İzmir

Hizmet

Köylü

Ruzname-i Ceride-i Havadis.

Saday-ı Hak

Servet

Son posta

Takvim-i Vakayı defa 369, 5 Mart 1848.

Dergiler, Salnameler ve İstatistikler

Aydın Vilayeti Emlaki Emiriye, Ağustos 1335, s.9.

Aydın Vilayet Salnameleri, 1297, 1300, 1302, 1307, 1308, 1311, 1312, 1315, 1316, 1317,1323.

Düstur, cilt. 1/1, İstanbul Matbaa-i Amire 1289.

Salname-i Aliye-i Devleti Osmaniye, 1272, 1306, 1316.

Tarım, Endüstri, Ticaret, Magazini "Nazilli" Özel Sayısı, sayı. 1, Nisan-Ekim 1949, s.3.

D.İ.E. İstatistik Yıllığı, 1928, cilt.1, s.16.

Türk Maarif Yıllığı III-IV, s.425.

L'illustration de L'orient, *Resimli, Turistik, Tarihi, Edebi ve Ticari Dergi*, Ege Özel Sayısı, Temmuz, Ağustos, Eylül 1950, İstanbul, L'illustration Turquie sayı 23-31: 51.

Türkiye Salnamesi 1927.

Kitap ve Makaleler

Aker, Ş. 1937. *İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*, cilt: I, İstanbul.

Bayar, C. 1963. Ben de Yazdım, cilt: 7, İstanbul.

Borak, S. 1990. *Hacı Süleyman Efendi*, İzmir.

Cezar, Y. 1986. *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul.

Cevat Sami 1323. *Nevsali İktisat*, İzmir.

Cumhuriyet'in 15. Yılında Aydın (1938). Aydın CHP Basımevi.

Çadircı, M. 1988. *Tanzimat Döneminde Türkiye'de Yönetim (1839-1856)*, Ankara.

Çadircı, M. 1985. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c.1.

Çadircı, M. 1970. "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme", *Belleten XXXIV* 135.

Çadircı, M. 1987. "Tanzimat'ın İlanı Sırasında Türkiye'de Yönetim (1826-1839)", *Belleten LI*, sayı.201, Aralık.

Dikmen, G. 1952. *Nazilli (Tarihi ve Coğrafyası)*, 2-4.

Evliya Çelebi 1935. *Seyahatname IV*. (1671-1672), İstanbul.

Genç, S. 1992. *Nazilli'nin Ekonomik Coğrafyası*, Dicle Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi, Coğrafya Bölümü, Bitirme Tezi.

Danış, N. S. "Cepkenliler", Demokrat İzmir, 9 Kasım 1970.

Gn. Kur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi 1963. Türk İstiklal Harbi, cilt II, Batı Cephesi, Ankara.

Gökbel, A. 1964. *Milli Mücadelede Aydın*, Aydın.

Gökbilgin, T. 1959. *Milli Mücadele Başlarken*, cilt 1, Ankara.

Hawley, W. A. 1990. *Asia Minor*, London, John Lone The Bodley Head Newyork, John Lone Company.

Karal, E. Z. 1943. *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı*, Ankara.

Kaynar, M. 1983. *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Ankara.

Kurmuş, O. 1982. *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Ankara.

Mehmet Ziya 1928. *İncir*, İzmir.

Nazilli Belediyesi 1987. *Nazilli, Dün, Bugün, Yarın*, Nazilli.

Nazilli Ortaokulu Talebe Neşriyatı 1945. Nazilli.

Ostrogorsky, G. 1981. *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Prof. Dr. Fikret İşıltan.

Ortaylı, İ. 1985. "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1.

Özkaya, Y. 1985. *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara: 200.

Özkaynak, K. 1941. "19. Yüzyılda Aydın Sancağı", *Akış Dergisi*, 10 Büyük Kanun, sayı 1-2.

- Pamuk, Ş. - Toprak, Z. 1988. *Türkiye’de Tarımsal Yapılar*, Ankara.
- Pıyancı, M. “Nazilli- Burhaniye Köyü Sulama Kooperatifi”, *Karınca Dergisi*, sayı 9.
- Ramsay, W. M. 1960. *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul.
- Ressamoğlu, E. L. 1952. *Ege Rehberi Aydın İli*, İzmir.
- Sağdıç, O. 1988. *Aydın*, Ankara.
- Süleyman Sudi 1307. *Defter-i Muktesid*, cilt 1, İstanbul.
- Tekin, S. 1997. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Nazilli*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Tekin, S. 2001. “19. Yüzyıl Sonu 20. Yüzyılın Başlarında Nazilli Hapishanelerine Kısa Bir Bakış”, *Tarih ve Toplum*, Ocak.
- Tekin, S. 2003. “Sanayileşmenin İlk Örneklerinden Nazilli Basma Fabrikası”, *Tarih ve Toplum*, c. 39, sayı 230.
- Tekin, S. 2016. “1940’lı Yıllara Kadar Nazilli Kazası ve Çevresinde Pamuk Üretimini Geliştirme Çabaları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, sayı 45.
- Texier, C. 1840. *Küçük Asya Tarihi*, cilt II, İstanbul.
- Tümertekin, E. 1976. *Ulaşım Coğrafyası*, İstanbul: 49.
- Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, İstanbul 1938: 209.
- Türkay, C. 1979. *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymaklar, Aşiretler ve Cemaatler*, İstanbul.
- Yeşilay, H. 1961. *Nazilli Monografyası*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.